

Стаття надійшла до редакції 02.10.2022 р.

Перевірено на плагіат 12.10.2022 р.

унікальність – 95.29%

<https://doi.org/10.17721/StudLing2022.21.41-56>

УДК 811.161.2'373.611

НЕОСЕМАНТИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІ

Олександр Анатолійович Стишов, styshov@ukr.net

д-р філол. наук, професор,

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті досліджено нові слова як результат семантичної деривації, що виникли й функціонують як у літературній, так і в загальнонародній українській мові початку XXI століття. Розвідку виконано на матеріалі українськомовного інтернет-дискурсу, оскільки нині він являє собою об'ємне (охоплює різноманітні електронні медіа, соціальні мережі, форуми, блоги, чати, гостьові книги, пошукові сайти) і потужне комунікативне середовище, завдяки якому істотно розширилися сфери міжособистісного та групового спілкування. Саме тому в ньому найбільш продуктивно твориться й функціонує значний корпус неосемантів. Виявлено головні чинники, що сприяли активізації семантичних процесів у сучасній українській мові. Схарактеризовано неологізми, що постали завдяки розширенню семантичної структури ряду питомих і запозичених слів. З'ясовано й проаналізовано головні тематичні групи відомих лексем, на основі яких найінтенсивніше виникають неосеманти – воєнної, медичної, спортивної, мистецької та інших царин. Значну увагу приділено також творенню некодифікованих нових слів шляхом семантичної деривації – розмовних і жаргонних. Характерно, що переважна більшість неосемантів, зафіксованих у сучасній інтернет-комунікації, виникла саме завдяки різноманітним метафорам, які розширюють і збагачують виражально-зображальні засоби української мови. Лише деякі неологізми постали завдяки розширенню їх значеннєвої структури на основі метонімії та синекдохи. Проаналізовано основні причини активного продукування неосемантів в українськомовному інтернет-дискурсі.

Ключові слова: *неологізм, неосемант, значення, інтернет-дискурс, чинник, метафора, креативний.*

© Стишов О. А., styshov@ukr.net

Неосеманти в сучасному українськомовному інтернет-дискурсі (Українською)

NEOSEMANTS IN MODERN UKRAINIAN INTERNET DISCOURSE

Oleksandr A. Styshov, styshov@ukr.net

*Dr. Sc. (Philology), Professor,
Kyiv University named after Borys Grinchenko*

The article examines new words as a result of semantic derivation, which arises and functions both in the literary and national Ukrainian language of the beginning of the 21st century. The research was carried out on the material of the Ukrainian Internet discourse, since nowadays it is an extensive source (it covers various electronic media, social networks, forums, blogs, chat rooms, guest books, search sites) and a powerful communicative environment, thanks to which the spheres of interpersonal and group communication have been enlarged enormously. That is why within it a significant amount of semantic neologisms are being created and productively functioning there. The main factors contributing to the activation of semantic processes in the modern Ukrainian language have been identified. It is characterized by neologisms that appeared due to the expansion of the semantic structure of a number of proper and borrowed words. The main thematic groups of well-known lexemes, represented by military, medical, sports, artistic and other topical fields, have been outlined and analyzed. Considerable attention is also paid to the creation of the non-codified new words through semantic derivation within the colloquial variant of language, and slang. It is characteristic that the vast majority of semantic neologisms recorded in modern Internet communication arise thanks to various metaphors that expand and enrich the expressive and figurative means of the Ukrainian language. Only some of neologisms appeared due to the shift of the meaning structure of the words based on metonymy and synecdoche. The main reasons for the active production of semantic neologisms in the Ukrainian Internet discourse are being analyzed.

Key words: *neologism, neosemant, meaning, Internet discourse, factor, metaphor, creative*

Вступ. Українська мова на початку ХХІ століття розвивається надзвичайно інтенсивно, зазнаючи істотних кількісних і якісних змін під впливом екстра- й інтралінгвальних чинників. Традиційно найбільшою динамікою відзначається її лексико-семантична підсистема. Свого часу академік Л. Булаховський із цього приводу зазначав: "Коли йдеться про лексичний склад мови (про її словник), його розвиток треба уявляти собі як поповнення мови раз у раз новими словами, вживаними відповідно до зрослих потреб суспільства – нових у ньому уявлень, понять і емоцій" [Булаховський 1975, I, с. 214]. Одним із важливих джерел збагачення й розширення лексико-семантичного рівня української мови виступає семантична деривація, яка забезпечує інноваційні зміни. "Перенесення існуючих слів на нові поняття, вироблювані в творчому акті – реагуванні на нові враження, факти трудового досвіду тощо, є одним із найпоширеніших

способів номінації (називання)" [Булаховський 1975, I, с. 358]. Семантична деривація являє собою складний і багатогранний ономасіологічний процес. Характерно, що саме завдяки демократизації як в українському соціумі початку XXI століття, так і в мові, семантичні зміни в словах активно відбуваються на кодифікованому й некодифікованому рівнях.

Різні види семантичних трансформацій у мовах належать до надважливих проблем філологічної науки й постійно перебувають у полі зору лінгвістів, а тому були та є предметом вивчення багатьох як українських (О. Потебня, Л. Булаховський, О. Мельничук, В. Русанівський, Л. Лисиченко, Л. Паламарчук, О. Тараненко, Н. Тропіна, Ю. Карпенко, М. Полюжин, В. Левицький, Ж. Соколовська, М. Кочерган, О. Семенюк, Л. Струганець, М. Навальна, А. Нелюба, О. Деменчук, О. Селіванова, І. Самойлова, К. Ленець, О. Жирик, Т. Бевз, Д. Мазурик, Д. Дергач, Д. Сизонов, О. Ляхова та ін.), так і зарубіжних (У. Ванрайх, Дж. Лайонз, В. Мейстржік, В. Заботкіна, Р. Павіленіс, R. Bartsch, O. Jakel, H-R. Nielson, F. Nielson, M. Johnson, G. Lakoff, F. Daneš, D. Cruse, F. Palmer та ін.) учених. Однак названа проблематика весь час потребує ґрунтовного студіювання, оскільки в інформаційну епоху зміни в значенні слів відбуваються досить активно. До того ж, значна частина неосемантів потребує належного витлумачення й уведення до різного типу словників – неологізмів, ідеографічних, тлумачних, стилістичних. Уважаємо, що дослідження семантичних процесів у сучасній українській мові має як теоретичне, так і практичне значення.

Помічено, що неосеманти найбільш продуктивно творяться й функціонують у сучасному українськомовному інтернет-дискурсі. Це зумовлено тим, що Інтернет початку XXI століття являє собою об'ємне (охоплює різноманітні електронні медіа, соціальні мережі, форуми, блоги, чати, гостьові книги, пошукові сайти) й потужне комунікативне середовище, завдяки якому істотно розширилися сфери міжособистісного та групового спілкування. Всесвітня інформаційна комп'ютерна мережа переконливо засвідчує стрімку динаміку зростання, беззаперечну зручність використання, масовість вияву тощо. Тому нині постає нагальна потреба скрупульозного студіювання названого лінгвального дискурсу як науково-технічного, бізнесового та соціокультурного феномена.

Мета статті – дослідити основні процеси й тенденції у семантичній деривації нових слів в інтернет-дискурсі, зумовила постановку таких **завдань**: 1) виявити головні чинники, що сприяли активізації семантичних процесів у

сучасній українській мові; 2) проаналізувати тематичні групи лексем, на основі яких виникають неосеманти в інтернет-комунікації; 3) з'ясувати причини активізації творення та вживання неосемантів в українській мові початку ХХІ століття. Фактичним матеріалом для дослідження слугували неосеманти (понад 100 слів), вибрані й задокументовані нами з різних інтернет-джерел протягом 2000 – 2022 років.

Основна частина. Важливо виявити головні чинники, що сприяють активізації семантичних процесів у сучасній українській мові. Зокрема, до них, на нашу думку, належать: а) постійний розвиток мовної семантики в процесі активного функціонування мови й мовлення (пошук нових номінацій, а також виражально-зображальних засобів); б) ментально-психологічні, асоціативні закони мовного сприймання кожного народу, тільки йому притаманна мовотворчість; в) ситуативність мовлення й контекстуальна взаємопов'язаність слів; г) активізація прагматичних інтенцій авторів, індивідуально-авторської креативної діяльності (як вияв когнітивних здібностей осіб) у пошуках оригінальних номінативних і емоційно-експресивних засобів переважно за рахунок незвичної сполучуваності слів у контекстах тощо; г) змішування та взаємовплив лексичних одиниць різних стилів і функційних реєстрів; д) динамічні зміни в житті українського соціуму, його світогляді, мовних уподобаннях.

Зібрані численні приклади з українськомовного інтернет-дискурсу засвідчують, що семантичні видозміни (семантизація) відбуваються як у питомих, так і в запозичених лексемах, зокрема "вже адаптованих до системи української мови" [Карпіловська 2017, с. 19]. Переконливими ілюстраціями перших слугують одиниці *сиротіти* й *вовк*. Так, у дієслові *сиротіти* на основі відомих значень, зафіксованих в українських тлумачних лексикографічних працях, зокрема в Словнику української мови в 11-ти томах [СУМ-11, IX, с. 202], спортивний журналіст створив нову переносну семантику "втрачати, не мати успіху": *Насторожує залежність команди від Кевіна де Брюїне. Бельгієць створив космічну кількість гольових моментів за сезон, повторив рекорд Анрі 20 асистами та був найкращим гравцем АПЛ 2019/20. Він у шкарній формі, але проблема [Манчестер Сіті] в тому, що Кевін настільки виділяється. Без його відкриттів і кросів команда **сиротіє** у фінальній стадії.* https://football24.ua/angliya_tag50820/. Давній питомий іменник *вовк*, окрім відомих значень [див. СУМ-Просвіта, с. 158], може набувати нової семантики – "дуже досвідчена, бувала в певній галузі людина". Пор. у контексті: *Кажуть: «володієш інформацією – володієш світом». Аксиома, виведена «вовками»*

політики, бізнесу, інформації. <https://volodymyrets.city/.../pole-chudes-abo-yak-manipuyut-nashoyu-svidomistyu-media-politiki-ta-biznes>. Прикладами семантичної видозміни в запозичених лексемах є слова *меню* та *легальний*. Так, у лексемі *меню* поряд із загальновідомими значеннями [див. СУМ-Просвіта, с. 537] спостерігаємо нове – "набір чого-небудь": *Саме ця група [євангелістів] додала до стандартного **меню** дезінформації ще один цікавий міф – вакцини й маски від коронавірусу містять «знак звіра» з Апокаліпсису (ДТ-і, 24.03, 2021, 13:00)*. Слово *легальний* здатне також розширювати свій семантичний обсяг. У ньому, крім відомого значення [див. СУМ-Просвіта, с. 492], засвідчено й нове – "дозволений правилами": *Бергамаски також пропустили першими, але гол Капуто скасували через фол в атаці. Толої та Лукман забили «**легальні**» м'ячі. <https://xsport.ua › news › seriy...>*

Характерно, що чимало неосемантів виникає на злобу дня завдяки креативній діяльності мовців, із метою надання влучної й оригінальної характеристики важливим особливостям воєнного, суспільно-політичного, економічного, культурного та іншого життя української й світової спільнот. Тобто екстралінгвальні чинники в процесах семантичної деривації є досить потужними. Не побоїмося стверджувати, що вони навіть домінують над інтралінгвальними. Зібраний нами корпус неосемантів переконливо засвідчує, що більшість із них нині є "свідками доби", увесь час перебувають "на слуху", а тому стали загальновідомими одиницями, значну частину яких, на нашу думку, уже варто вводити до нормативних лексикографічних праць. Правда, такі слова поки що необхідно супроводжувати певними стилістичними ремарками, зокрема такими, як: *перен., розм., жарг., жарт., ірон., зневажл.* та ін.

Загальновизнано, що в періоди значних зрушень у світі, чи в окремій країні, зокрема революцій, переворотів, воєнних і релігійних конфліктів тощо, у мові відбуваються істотні зміни. В останні роки війна Російської Федерації проти України зумовила виникнення й активне функціонування ряду неосемантів. Це одиниці з новим значенням, на зразок: *ватник* "малоосвічений, люмпенізований росіянин або проросійськи налаштований громадянин України, який є прихильником тоталітарного режиму, чия соціально-політична позиція суттєво спотворена внаслідок перманентного впливу спочатку радянської, а згодом російської пропаганди" (*пор.*: "Верхній одяг, стьобаний на ваті") [СУМ-20, II: 70]; *колорад* "проросійський сепаратист в Україні, колаборант, бойовик або найманець, який під час російської інтервенції в Україну (починаючи з 2014 року) позначає себе символом – чорно-жовтою (чорно-помаранчевою)

смугастою «георгіївською стрічкою» (пор.: розм. "Колорадський жук") [СУМ-20, VII, с. 1358]; кікімора "маскувальний костюм" (пор.: "Російський і, меншою мірою, білоруський міфологічний персонаж, зазвичай жіночої статі, мешкає в домі людини та інших будівлях, пряде в нічний час, завдає збитків і неприємностей господарству та людям"); приліт "влучання ворожої ракети, бомби чи снаряда в що-небудь" (пор.: "Дія за значенням прилетіти") [ВТССУМ, с. 1121]. Напр.: *Повідомили, що до демонстрантів вийшов український посол [у Білорусі] Ігор Кизим та сказав, що "2014-го в Одесі постраждали "колоради й ватники""* (Г.иа-і, 23.03, 2021, 13:50); *Киян та переселенців просять долучитися до плетіння кікімор для бійців (заголовок статті)* (ВК-і, 18.05, 2022, 11:05); *Полтавщина: пізно ввечері стався "приліт" по об'єкту господарської інфраструктури в одному з сіл області* (Д-і, 16.04, 2022, 11:36); *Ворог знову атакував Сумщину з території РФ: показали фото з місць "прильотів"* (заголовок статті) (Г.иа-і, 11.06, 2022, 09:53). Російських загарбників, які воюють на території незалежної України, іронічно-зневажливо називають *кокошниками* (від назви стародавнього російського жіночого головного убору з високим оздобленим напівкруглим щитком над чолом [СУМ-20, VII, с. 228]), *ваньками* (від надзвичайно розповсюдженого в Росії оніма *Ванька*), *орками* (від номінації злих і кремезних варварів зі звіриними рисами, яка запозичена з жанру фантастики). Напр. у контекстах: *Подяка ванькам, які кинули свою техніку та швиденько втікли ... у ліси* (Г.иа-і, 10.03, 2022, 19:53). Семантичні модифікації засвідчено також у дієсловах, пов'язаних із війною: демілітаризувати "знищити військову техніку, особовий склад ворога" (від "Забороняти / заборонити якій-н. державі на певній території тримати збройні сили, військову промисловість і армію; роззброювати / роззброїти" [СУМ-Просвіта, с. 219]): *Чорнобаївка 27: ЗСУ "демілітаризували" 2 склади БК і 2 бази русні.* <https://www.unn.com.ua/news>; *ЗСУ одним ударом «демілітаризували» 180 рашистів у Херсоні.* *Glavcom*. Так само розширилося значення у вербативі мінусувати "знищувати військову техніку, убивати ворогів" (від "1. Віднімати, зменшувати що-небудь на ту або іншу кількість // Віднімати від чого-небудь яку-небудь його частину" [ВТССУМ, с. 677]), який став синонімом до попереднього неологізму: *Українська ППО мінусує 11 повітряних цілей окупантів, авіація – ворожу переправу* (УП-і, 16.05, 2022, 00:07). *Як партизани "Жовтої стрічки" мінусують зрадників на окупованих територіях?* *YouTube* > *watch*. Також останнім часом фіксуємо ще один синонімічний неосемант *утилізувати* з таким самим значенням, що й попередні, на основі первинного "використовувати що-небудь для переробки, знаходити

застосування чомусь. // Використовувати будь-які відходи або лишки як сировину, напівфабрикати, паливо, добриво і т. ін." [СУМ-11, X, с. 508]. У наведених семантичних неологізмах засвідчено вияв лінгвокреативних здібностей українських військових, волонтерів, журналістів, політиків і навіть багатьох пересічних громадян України різних соціальних верств і роду занять. Як не дивно, окремі неосеманти створено самими нападниками-росіянами: *кіборг* "учасник оборони Донецького аеропорту під час неоголошеної гібридної війни України з Росією, який відрізняється неймовірною стійкістю, надзвичайною відвагою, готовністю до самопожертви і т. ін. і який б'ється з ворогами як робот, на межі неможливого" (утворено на основі "скорочення: кібернетичний організм – штучний організм, в якому поєднано фізичні та інтелектуальні здібності людини й технічні засоби автоматики") [СУМ-20, VII, с. 78], *бавовна* "вибухи в Росії чи на військових і стратегічних об'єктах окупованих територій України". Напр.: "*Бетон не витримав, кіборг – вистояв*": У мережу виклали вражаюче відео про оборону ДАП (заголовок). <http://patrioty.org.ua> › other; У Белгородській області Росії посеред ночі знову "*бавовна*". UKR.NET ›. Останній неосемант є омонімом до слова *бавовна* "рослина родини мальвових з насінням, укритим пухнастим волокном, з якого виробляють пряжу" [СУМ-20, I, с. 302], оскільки росіяни, намагаючись видати себе за українців, прагнули не вживати лексему "вибух", а питоме своє слово *хлопок* переклали дослівно як *бавовна*, яке українці підхопили й активно послуговуються ним, але з новим значенням, та жартівливо-іронічною стилістичною маркованістю. Також від російського діалектизму *поребрик* "бордюр, тобто міцний бетонний блок (бортовий камінь, плита та ін.), що облямовує край (борт) тротуару, дороги, газону тощо", який вживають мешканці Петербурга, у сучасній українській мові виникло слово з новим і глузливим значенням – "Російська Федерація": "*Присмак поребрика стає дуже відчутним*": *нардєн-"слуга" Лерос про справу проти Чорновол* (заголовок). <https://espreso.tv> › 2020/04/10.

В останні роки всі ми є свідками того, як медицина, а відповідно лексика й термінологія цієї галузі, мають значний вплив на українську та світову спільноту. Так, глобальне поширення коронавірусу SARS-CoV-2 спричинило появу багатьох слів в українській мові, зокрема й розмовного неосеманта *корона*, оскільки різні його віруси мають діаметр 80-220 нм і оточені поверхневими булавоподібними виступами завдовжки 12-24 нм, нагадуючи фігуру сонячної корони [див. відомі значення лексеми *корона* в СУМ-Просвіта, с. 463]. Також нових значень на

початку ХХІ століття набули ще ряд відомих слів: таблетка "медична машина, представлена в таких версіях: фургон, мікроавтобус, санітарний автомобіль, вантажівка з приводом на всі колеса" [див. відоме значення цієї лексеми [СУМ-11, X, с. 10]; *імплантувати* "залучити, ввести, адаптувати" [див. первинне значення СУМ-Просвіта, с. 399]; *алерген* "той, хто викликає у когось draжливість через свою поведінку; подразник" [див. первинне значення СУМ-20, I, с. 173]; *одужувати* "покращуватися, набирати потрібної форми" [див. відоме значення названої лексеми в [ВТССУМ, с. 832]; *хвороба* "порушення нормальної роботи машини чи механізму під впливом певних чинників" [див. відомі значення цієї лексеми [СУМ-11, XI, с. 47] та ін. Пор. у контекстах: У 2020-му слово «корона» отримало додаткове значення – зовсім не шанобливе і не почесне, а, на жаль, навпаки. Так скорочено почали називати коронавірус SARS-CoV-2, що спричинив глобальну пандемію, величезні втрати і зміну способу життя мільярдів людей (Д-і, 29.12, 2020, 20:09); Медична «**таблетка**», яку дав комбат, щоб вивезти знімальну групу на місце, їхала без включених фар, а в деяких місцях накатом із вимкненим двигуном. armyinform.com.ua > 2020/01/01 > *yak-morpihu-v-70-ty-metrah-vid-bojo ..*; ... після відходу Ерлінга Холанда до "Борусії", Каріма повернули до "Зальцбурга" і спробували якось *імплантувати* до складу. Одразу вийшло не дуже. І лише з середини минулого сезону в нього почала виходити та гра, на яку від нього і чекали. prostosport.com >; Андрій Шевченко поступився на полі рідного Мілана у Кубку Італії, проте команда українського фахівця, схоже, починає *одужувати*. https://football24.ua/italiya_tag50822/; Тому треба обов'язково перед переглядом авто прочитати про нього якнайбільше, дізнатися про його «**хвороби**» тощо. poltavawave.com.ua > *spetsialist-rozpovidaie-ia-k-obrati-potrimane-avto-i-n...*

Спорт і фізична культура надзвичайно популярні як у всьому глобалізованому світі загалом, так і в Україні зокрема. Ними професійно і як аматори займаються багато мільйонів людей. Неухильно зростає армія любителів і поціновувачів цього надзвичайного феномена, а то й просто – уболівальників. Спортивна лексика й термінологія постійно перебуває "на слуху", а тому є відомою переважній більшості носіїв мови. Саме через це названі лексичні одиниці зазнають семантичних модифікацій. Так, у досліджуваній період відбулося розширення значення в низці слів спортивної тематики на зразок: *легковаговик* "той, хто своєю діяльністю не досяг значного авторитету і впливу (в політиці, кар'єрі та ін.)" (утворено на основі "Той, хто має невелику вагу тіла (про борця, штангіста і т. ін.)" [СУМ-Просвіта, с. 493]; *пресинг* "тиск, вплив" (утворено на основі "1. спорт. Обмеження дій

супротивника по всьому полю у спортивній грі з м'ячем і шайбою" [ВТССУМ, с. 1106]; *клінч* "безвихідна ситуація" (утворено на основі "спорт. Поширена техніка утримання супротивника в спортивних єдиноборствах, що полягає у взаємному унеможливленні дій з ведення поєдинку. [СУМ-20, VI, с. 1334]; *спаринг* "публічна дискусія з метою виявлення вразливих, слабких місць в орієнтації однієї зі сторін" (утворено на основі "спорт. Тренувальний бій із метою підготовки до змагань, вільний бій" [Новий словник, с. 572] та ін. Пор.: *Перші, хто зареєструвався в президенти, є легковаговиками* (телеканал NEWS ONE, 09.01, 2019, о 8:43); *Відомо, що зростання антропогенного пресингу в міських екосистемах спричиняє деструктивні зміни у функціонуванні біотичних угруповань, деградацію природних біотопів і погіршення здоров'я людей.* www.confcontact.com › *eg5_moskalik*; "Любиш, Петре, мову?", або *Мовний клінч* у Верховній Раді (заголовок статті) (УП-і, 04.10, 2018, 22:07); *Якщо буде клінч і протистояння, враховуючи відсутність парламентських важелів і впливового представництва Володимира Зеленського в парламенті, він не зможе змінити чиновників, яких має призначати за своєю посадою – очільників Міністерства закордонних справ, Міністерство оборони, секретаря РНБО, голову НБУ та інших.* https://24tv.ua/ukrayina_tag1119; *У «спарингу» брали участь Володимир Зеленський, Петро Порошенко, Юлія Тимошенко та Юрій Бойко* (підзаголовок статті) (ДТ-і, 06.07, 2021, 13:55).

Традиційна, а також почасти нова, лексика й термінологія мистецької галузі, що нині найбільш активно функціонує в сучасній українській мові – у кіно-, теле-, радіо- й інтернет-дискурсі, поступово розширює свою семантику. Серед одиниць названої царини в останні роки нових значень поступово набули слова, пов'язані з війною в Україні: *Мордор* "Російська Федерація як країна-агресор, яка є порушником норм цивілізованого життя та нормального співіснування людей"; *орки* "жорстокі російські військовики або проросійські бойовики та найманці". Обидва слова постали завдяки творчості письменника-фантаста Джона Толкіна, який зобразив *Мордор* як "Чорну країну", де перебувають головні сили тьми й зла, а *орків* — озлоблених на все живе кремезних варварських істот зі звіриними рисами, які є агресивними, брудними, невихованими. Напр.: *Мордор* *вкрав частину нашої ідентичності, його головним завданням стало знищення українців як свідків їхніх злочинів та цивілізаційної неспроможності* (Д-і, 09.03, 2022, 15:11); *Біля Рубіжного орки знову влучили у цистерну з азотною кислотою!* www.facebook.com › *Сергій Гайдай* › *Videos*. У сучасному інтернет-дискурсі й у ЗМІ спеціально

використовують наведені неосеманти з метою викриття злочинної суті загарбників, а також для приниження й дегуманізації їх. Такий прийом надзвичайно важливий в українському соціумі з психологічної та ідеологічно-пропагандистської точки зору. Його неодноразово використовували в різні історичні періоди під час війн, а тому він є актуальним і нині.

Засвідчено окремі неосеманти, що також виникли під час війни на базі відомих лексем, пов'язаних із мистецькою цариною. Крім наведеної вище одиниці *кіборг* із новим значенням, варто назвати ще окремі неологізми мілітарної сфери, на зразок: *аватар* "той, хто зловживає високоградусними спиртними напоями в армії або хронічний п'яниця": *В теперішньому українському війську з'явилося слово на позначення хронічних п'яниць. За кольором шкіри їх нарекли смурфиками й аватарами. Ці кіноперсонажі були якраз синьошкірими* (G.ua-i, 19.08, 2015. 15:08). Правда, в одній із наукових робіт її автор називає *аватарами* "бійців, що вийшли зі строю через вживання алкогольних напоїв" [Левченко 2021, с. 211].

Негативне явище у Верховній Раді України громадяни назвали влучним словом із зневажливою стилістичною маркованістю *кнопкодавство*. Однак до нього креативні українці створили синонім-неосемант – *піанізм* "протизаконне голосування окремих депутатів, які на засіданнях голосують замість інших відсутніх парламентарів за їхньою згодою та / або дорученням", узявши за основу відоме значення "муз. характерні риси фортепіанної музики, а також мистецтво гри на фортепіано" [СУМ-Просвіта, с. 762]. Напр.: *Але найцікавіше(!), що з тих 192, коли 300 голосів малюється на екрані, присутні 60. Ну, треба ж побороти цей «піанізм» у Верховній Раді. Також соромно голосувати за десятьох.* (PC-i, 05.09, 2011, 18:41).

Зафіксовано приклади зміни семантики в деяких словах спеціальної сфери. Так, здавна відома запозичена лексема *дефіле* "спец. прохід манекенниць подіумом" [СУМ-Просвіта, с. 223] слугувала появі нового більш загального значення "прохід, прорив": *Сіті [футбольний клуб "Манчестер Сіті"(Англія)] відповів сольним дефіле де Брюїне до штрафного майданчика суперника, в якому бельгійцю ніхто не заважав, проте удар парирував голкіпер.* https://football24.ua/angliya_tag50820/. Нині слово релігійної царини *мантра* "рел. в індуїзмі – священне заклинання, якому приписується чарівна, надприродна і зцілювальна сила" [СУМ-Просвіта, с. 525] поступово розширює свій значеннєвий обсяг – стає неосемантом. Однак у різних контекстах автори вносять у це слово дещо відмінний зміст: "заклинання, клятвене твердження" («Тривалий час кремлівська пропаганда вперто транслювала на весь світ

«мантру», що на тимчасово окупованих територіях України російських військ немає та українським військом протистоїть «ополченіє» з шахтарів та комбайнерів», – йдеться у повідомленні (ВЗ-і, 24.08, 2021, 17:15); "вигадане твердження, неправдиве запевнення" (Спікер МЗС Олег Ніколенко, коментуючи Укрінформу заяву Олександра Лукашенка, сказав: "Риторика про зовнішнє втручання, зокрема **мантра** про «зброю з України», чітко вписується в політику Лукашенка щодо залякування білоруського народу» (Д-і, 26.12, 2020, 21:23); "короткий вираз (мотто, девіз), що передає суть корпоративної культури" (Всі успішні бренди, такі як Amazon, Disney, Google та Facebook, мають **мантри**, більшість яких були створені, коли компанії тільки починали свою діяльність. Менеджмент@БЛОГ › blog).

В українськомовному інтернет-дискурсі початку ХХІ століття як розкованому та занадто демократичному середовищі, позбавленому будь-якої цензури й автоцензури, активно функціонують також некодифіковані розмовні, жаргонні, арготичні неосеманти. Помічено, що деякі з них завдяки інтенсивному вживанню в інтернет-комунікації, різноманітних масмедіа, художній літературі, а особливо в розмовному мовленні, поступово стають дескриптивною нормою.

У зв'язку з поширенням у світі пандемії COVID-19, переконливим прикладом активного творення некодифікованого розмовного неосеманта "на злобу дня" є слово *намордник* у значенні "спеціальна пов'язка, виготовлена з марлі або іншого матеріалу, чи респіратор на ніс і рот, що запобігає поширенню або проникненню інфекції", яке має жартівливу або зневажливу конотацію (пор.: "1. дротяна, ремінна та інша сітка, яку надівають на морду собаки або іншої тварини. 2. поперечний ремінь у вуздечці." [СУМ-Просвіта, с. 594]: *А право не носити "намордник" стало чи не основним девізом організації, які заперечують існування пандемії, нівелюють небезпеку COVID-19 та впевнені, що його вигадали для чіпування людей* (УП-і, 19.01, 2021, 05:30). Ще однією ілюстрацією слугує колоквіальний неосемант здихати "виходити з ладу" (пор.: "Переставати існувати (про тварин, птахів, комах)." [СУМ-Просвіта, с. 251]: *У мене мордокнижка **здохла**.. Twitter › dmytrovytrishky*

Цілком закономірно, що в країні, у якій іде війна, із-поміж різноманітних жаргонних одиниць нині виділяються семантичні неологізми воєнного соціолекту – *передок* і *нуль* із однаковим значенням "частина лінії фронту, найближча до ворога", що є синонімами-дублетами до відомого літературного слова *передовий* "1. який перебуває, розташований попереду, в авангарді, найближче до супротивника, лінії фронту і т. ін." [СУМ-Просвіта, с. 736]:

[Дмитро Ярош:] Я тільки власне з самого «передка», з однією бригадою пройшовся, подивився – хлопці відмінно себе почувають, техніка вся в нормальному стані (Д-і, 01.06,2017, 18:22); На "нулі" Богдан перебував разом зі знайомим на ім'я Василь. Потоваришували це в частині, коли проходили підготовку. www.golos.com.ua > article. Переносного значення за схожістю (метафора) в аналізований період набули такі креативні й стилістично марковані жаргонізми, як: весло "автомат Калашникова-74 (АК-74)" і "снайперська самозарядна гвинтівка Дегтярьова" через форму приклада, схожу на весло; бурячок "мінометна міна 82 міліметри"; дискотека "бойові дії" та ін.

У сучасному мовленні автомобілістів побутує ряд соціальних діалектизмів, що є неосемантами. Такі нові значення поки що не зафіксовані в лексикографічних працях, хоча практично відомі багатьом громадянам нашої держави. Це одиниці на зразок: *прикурити* "ввести в дію електромережу автомобіля від акумулятора іншої машини", *підрізати* "несподівано стрімко обігнати який-небудь транспортний засіб (переважно авто), перешкоджаючи його подальшому рухові, **СТВОРИВШИ АВАРІЙНУ АБО БЛИЗЬКУ ДО НЕЇ СИТУАЦІЮ НА ДОРОЗІ**"; *швед* "автомобіль виробництва однієї з шведських компаній" тощо. Напр.: *Причиною конфлікту стала некоректна поведінка одного з водіїв на дорозі – він підрізав іншого. знай.ua* >.

Спортсмени, фанатики та пересічні вболівальники на позначення *Кубка Ліги чемпіонів* в останні роки активно вживають жаргонний неосемант *вухастий*. Тому, на глибоке наше переконання, назване слово вже проникло в розмовне мовлення й згодом може стати кодифікованим. Напр.: *Був це Кларенс Зеєдорф, який піднімав "вухастого" у складі взагалі трьох [команд]. https://football24.ua/yurii_bazenko_tag55066. Також у спортивному соціолекті засвідчено появу нового значення в слові *дерев'яний* – "неповороткий, непрофесійний, який не відповідає певним вимогам": Я – "дерев'яний" футболіст: Мілевський про свій рівень гри. <https://sport.24tv.ua>.*

Значний корпус підбраного матеріалу переконливо засвідчує, що домінуючий пласт досліджуваних одиниць постав в українській мові на початку ХХІ століття в результаті набуття ними різних типів переносних значень. Характерно, що переважна більшість неосемантів, зафіксованих у сучасній інтернет-комунікації, виникла саме завдяки різноманітним метафорам, які вносять у текст соціальну оцінність, розширюють і збагачують виражально-зображальні засоби української мови. Адже метафора – це універсалія історичної семантики, яка утворюється внаслідок транспозиції, тобто семантичного переосмислення первинного значення слова [Голубовська 2011, с. 114]. Переконливими

прикладами таких утворень є нові одиниці, на кшталт: *інкубатор* "найпрестижніший навчальний заклад як центр формування майбутніх впливових осіб" (пор.: *Майже тридцять років тому Ліз Трасс вирушила вчитися не кудись, а до головного інкубатора британської політичної еліти – в Оксфорд, на спеціальність PPE ("Філософія, політика, економіка"). BBC News Україна › ukrainian › features-62794689*); космічний "надзвичайний, чудовий" (пор.: *Відео дня. Мессі забив космічний гол у ворота Наполі (заголовок). <https://champion.com.ua/>*); *карлик* "команда невисокого професійного рівня" (пор.: *Чому так важко далася «синьо-жовтим» перемога над Люксембургом? По-перше, ця команда уже давно не той футбольний «карлик», яким була раніше. Головний тренер «люксів» Люк Гольц уміє обрати правильну тактику, «червоні леви» грають дисципліновано (ВЗ-і, 13.06, 2019, 15:48)* та багато ін. Також в українськомовному інтернет-дискурсі початку XXI століття засвідчено деякі випадки розширення семантичного обсягу слова на основі метонімії. Так, відоме слово *роздягальня* "приміщення для роздягання, переодягання і зберігання верхнього одягу; гардероб" [СУМ-Просвіта, с. 980] нерідко в спортивному дискурсі виступає із семантикою "гравці певної команди": *Барто [Бартомеу президент футбольного клубу «Барселона» (Іспанія)] забезпечив би собі хороше алібі, отримавши підтримку роздягальні. Він намагався перекласти відповідальність [за відставку тренера Е. Вальверде] на футболістів, але ті прогнозовано відвернулись. <https://football24.ua/> ispaniya_tag5 0823*. Характерно, що останніми роками стає загальновідомим колишній жаргонізм водіїв *шумахер*, утворений від прізвища всесвітньо відомого спортсмена *Міхаеля Шумахера*, який багаторазово брав участь у автомобільних перегонах. Це відпропріальний неосемант набув нового, але вже широко відомого місткого значення – "водій, який зловживає швидкістю, порушуючи правила дорожнього руху" з негативною стилістичною маркованістю: *В Тернополі "шумахер" грубо порушив ПДР на перехресті (Відео). <https://www.0352.ua/> › news*. Однак варто зауважити, що зрідка назване слово вживають і з позитивно оцінною семантикою – "той, хто любить швидку їзду". Прикладом творення третього типу переносного значення – синекдохи – виступає наведене вище слово *ватник*. Семантичному зрушенню в ньому сприяла істотність частини, зокрема одягу, у структурі цілого суб'єкта (людини).

Варто розглянути основні причини виникнення та вживання неосемантів як в інтернет-дискурсі, так і в українській мові загалом. Передовсім такі одиниці слугують збагаченню й оновленню лексико-семантичної системи мови, що сприяє її динаміці. Значна їх частина вносить у мову зовсім нові й оригінальні

значення. Нерідко семантика таких неологізмів є досить місткою – як правило, із широким основним значенням і рядом його відтінків. Прикладом може слугувати нове слово *зелений*, у знач. ім. (уживане переважно у множині *зелені*) "той, хто є соратником чи прибічником політичного курсу й партії "Слуга народу" президента України Володимира Зеленського": *Тактика "зелених" безпомилна, її свого часу дуже добре окреслив німецький "Єжи Леґ" – Вільгельм Швобель ...* <https://wz.lviv.ua> › *Блоги*. У наведеному неосеманті (та й у багатьох інших) важливу роль відіграли також асоціації: зелений колір як символ партії "Слуга народу" і прізвища – *Зеленський*. Ще засвідчено такі неосеманти з містким значенням – *зеленка* "кущі, зарослі, лісиста місцевість"; *поросята* "снаряди для мінометів"; аборт "вилучення зі ствола міни, що дала осічку" тощо. Пор.: *Поросята є різних порід, – каже 30-річний Михайло Галишин із Борислава Львівської області ... – Калібри діаметра 80, 120, 155 міліметрів. Довжина таких маленьких свиней також різна, точно не скажу, не міряв, якимось не до того було* (*G.ua*, 25.06.2015). Творення й використання названих одиниць, на нашу думку, зумовлено важливим лінгвальним законом – мовної економії, який активно діє в розмовному мовленні й інтернет-дискурсі. Під цей закон підпадають неосеманти, що виникли у результаті компресії фразеологізмів: *гарматне м'ясо* → *м'ясо* "той або ті, кого посилають на несправедливу, загарбницьку війну, на очевидну загибель", *повний фарш* → *фарш* "у максимально повній комплектації; включаючи всі можливі опції (переважно про автомобіль)" та ін. Пор.: *«Ми тут м'ясо» — окупанти скаржаться на професіоналізм ЗСУ (АУДІО)*. <https://racurs.ua> › *n175562-m ...*; *За авто з 2-літровим дизельним двигуном, камерою заднього виду та іншим фаршем він віддав 18 тисяч доларів*. <https://tsn.ua/ukrayina/dizelgeyt-distavsyia-ukrayini-vlasniki-kilkoh-tisyach-volkswagen-zishtovhnutsya-zi-skasuvannyam-reyestracyi-1168830.htm>. Також, на перший погляд, здається, що деякі з них дублюють значення давно відомих загальноновживаних слів, як-от: *тромб* "затор"; *маслята* "патрони"; *морквини* "боєприпаси" тощо. Однак ці та названі вище марковані неологізми виконують не скільки номінативну й інформативну функції, стільки ряд інших, більш важливих в інтернет-дискурсі – експресивну, емотивну, функцію впливу, привернення уваги, когнітивну та ін. У чималій кількості неосемантів на денотативне ядро значення слова накладаються різні його відтінки, зокрема й конотативні.

Характерно, що переважна більшість уже наведених нових семантичних дериватів зумовлені потужною антропоцентричною тенденцією. Такі неосеманти відбивають зв'язок мови з когнітивною діяльністю українців, їхніми загальнолюдськими й етнонаціональними здобутками, неповторним внутрішнім

світом, особливостями оцінного сприйняття й "омовлення" довкілля. Переконливі вияви аналізованої тенденції засвідчено також у поданих нових семантичних утвореннях, значення який впливає з контекстів: *Кожна влада в кожній країні займається міфотворчістю та наймає казкарів, що ті міфи створюють та розповсюджують* (УП-і, 20.10, 2005, 13:14); *Квартирні "колоради" літають по наших помешканнях, доки ми труїмо жуків на картоплі* (заголовок статті) (УМ-і, 10.07, 2002); ... *Лобановський – маестро футболу. Він робив для футболу великі речі. Багато з того, що ми зараз робимо в тренувальному процесі, відбулося завдяки його роботі.* <https://sport.unian.ua/football>.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, фактичний матеріал і праці відомих лінгвістів засвідчують, що оновлення і збагачення лексико-семантичної системи української мови нині відбувається більш інтенсивно, ніж у попередні періоди її розвитку. Цьому сприяли передовсім екстралінгвальні фактори – війна в Україні, а також інші важливі зміни в суспільстві – у політиці, економіці, медицині, спорті, культурі тощо. Виявлено, що семантична деривація є дієвим чинником інноваційних процесів у національній мові початку XXI століття. Вона сприяла розширенню значення питомих і запозичених слів, що належать як літературній, так і не кодифікованим варіантам мови, яке відбувалося переважно на основі метафори, рідше – метонімії, синекдохи та компресії.

Перспективним убачаємо подальше вивчення різноманітних процесів семантичної деривації у зіставних дослідженнях як близько-, так неблизькоспоріднених мов.

Література:

1. Булаховський, Леонід. *Вибрані праці в п'яти томах* (Київ: Наукова думка, 1975-1983): т. I–V.
2. *Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.)* (Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005).
3. Карпіловська, Євгенія та ін. *Вплив суспільних змін на розвиток української мови*: монографія (Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017).
4. Голубовська, І., Корольов, І. *Актуальні проблеми сучасної лінгвістики*: курс лекцій (Київ: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2011).
5. Левченко, Тетяна. «Субстандартна лексика в мові засобів масової комунікації: стилістика і прагматика.» Дис. д-ра філол. наук (Переяслав, 2021).
6. Шевченко, Лариса та ін. *Новий словник інімовних слів* (Київ: Арій, 2007).
7. *Словник української мови в двадцяти томах* (Київ, 2010–2021): т. I–XII.
8. *Словник української мови в 11-ти томах* (Київ: Наукова думка, 1970–1980): т. I–XI.
9. *Словник української мови* (Київ: ВЦ "Просвіта", 2012).

Список скорочень і джерел ілюстративного матеріалу:

1. ВЗ-і – газета "Високий замок" (інтернет-версія).
2. ВК-і – газета "Вечірній Київ" (інтернет-версія).
3. ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.), уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел (Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005), 1728.
4. Д-і – газета "День" (інтернет-версія).
5. ДТ-і – газета "Дзеркало тижня" (інтернет-версія).
6. РС-і – Радіо Свобода (інтернет-версія).
7. УМ-і – газета "Україна молода" (інтернет-версія).
8. УП-і – газета "Українська правда" (інтернет-версія).
9. Словник-Просвіта – Словник української мови (Кмів: ВЦ "Просвіта", 2012), 1320.
10. СУМ-20 – Словник української мови в двадцяти томах (Київ, 2010–2021): т. I–XII.
11. СУМ-11 – Словник української мови в 11-ти томах (Київ: Наукова думка, 1970–1980): т. I–XI.
12. G.ua-і – газета "Gazeta.ua" (інтернет-версія).

References:

1. Bulahovs'kyj, Leonid. *Vybrani praci v p'jaty tomah* (Kyj'v: Naukova dumka, 1975-1983): т. I–V.
2. *Velykyj tлумachnyj slovnyk suchasnoi' ukrai'ns'koi' movy* (z dod. i dopov.) (Kyj'v; Irpin': VTF «Perun», 2005).
3. Karpilovs'ka, Євгенія та ін. *Vplyv suspil'nih zmin na rozvitok ukrai'ns'koi' movi*: monografija (Kiiv: Vidavnychij dim Dmitra Burago, 2017).
4. Golubovs'ka, I., Korol'ov, I. *Aktual'ni problemy suchasnoi' lingvistyky*: kurs lekcij (Kyj'v: Vydavnycho-poligrafichnyj centr "Kyj'vs'kyj universytet", 2011).
5. Levchenko, Tetjana. «Substandartna leksika v movi zasobiv masovoї komunikacii: stilistika i pragmatika.» Dis. d-ra filol. nauk (Perejaslav, 2021).
6. Shevchenko, Larisa та ін. *Novij slovnik inshomovnih sliv* (Kiiv: Arij, 2007).
7. *Slovník ukrai'ns'koi' movi v dvadecjati tomah* (Kiiv, 2010–2021): т. I–XII.
8. *Slovník ukrai'ns'koi' movi v 11-ti tomah* (Kiiv: Naukova dumka, 1970–1980): т. I–XI.
9. *Slovník ukrai'ns'koi' movi* (Kiiv: VC "Prosvita", 2012).
10. VZ-і – газета "Visokij замок" (internet-versija).
11. VK-і – газета "Vechirnij Kiiv" (internet-versija).
12. VTSSUM – *Velikij tлумachnij slovnyk suchasnoi' ukrai'ns'koi' movi* (z dod. i dopov.), uklad. i glav. red. V. T. Busel (Kiiv; Irpin': VTF «Perun», 2005), 1728.
13. D-і – газета "Den" (internet-versija).
14. DT-і – газета "Dzerkalo tizhnja" (internet-versija).
15. RS-і – Radio Svoboda (internet-versija).
16. UM-і – газета "Ukraina moloda" (internet-versija).
17. UP-і – газета "Ukrains'ka pravda" (internet-versija).
18. Slovník-Prosvita – *Slovník ukrai'ns'koi' movi* (Kmiiv: VC "Prosvita", 2012), 1320.
19. SUM-20 – *Slovník ukrai'ns'koi' movi v dvadecjati tomah* (Kiiv, 2010–2021): т. I–XII.
20. SUM-11 – *Slovník ukrai'ns'koi' movi v 11-ti tomah* (Kiiv: Naukova dumka, 1970–1980): т. I–XI.
21. G.ua-і – газета "Gazeta.ua" (internet-versija).